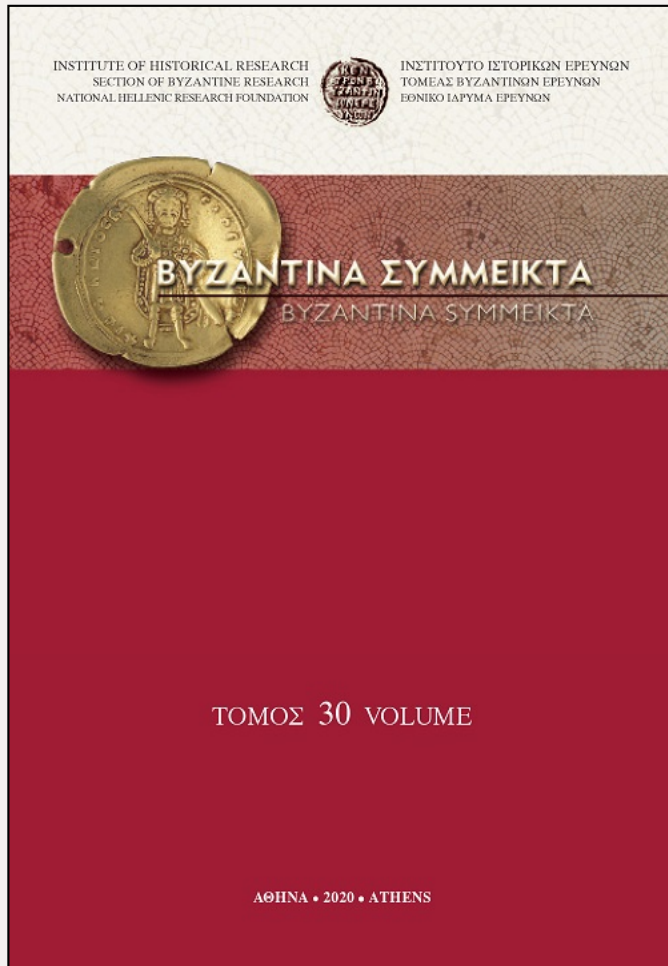

Byzantina Symmeikta

Vol. 30

Βιβλιοκρισία: Actes de Vatopédi III. De 1377 à 1500. Édition diplomatique par Jacques Lefort (†)- Vassiliki Kravari - Christophe Giros - Kostis Smyrlis et Raoul Estangüi Gómez (Archives de l'Athos XXIII). Texte et Album, Paris 2019

ΓΕΡΟΥΛΥΜΑΤΟΥ Μαρία Institute of Historical Research, NHRF Section of Byzantine Research

<https://doi.org/10.12681/byzsym.25801>

Copyright © 2021 Μαρία ΓΕΡΟΥΛΥΜΑΤΟΥ

To cite this article:

ΓΕΡΟΥΛΥΜΑΤΟΥ, (2020). Βιβλιοκρισία: Actes de Vatopédi III. De 1377 à 1500. Édition diplomatique par Jacques Lefort (†)- Vassiliki Kravari - Christophe Giros - Kostis Smyrlis et Raoul Estangüi Gómez (Archives de l'Athos XXIII). Texte et Album, Paris 2019. *Byzantina Symmeikta*, 30, 495-500. doi:<https://doi.org/10.12681/byzsym.25801>

Actes de Vatopédi III. De 1377 à 1500. Édition diplomatique par JACQUES LEFORT (†) – VASSILIKI KRAVARI – CHRISTOPHE GIROS – KOSTIS SMYRLIS et RAOUL ESTANGÜI GÓMEZ (Archives de l'Athos XXIII). Texte et Album, Paris 2019, 549 σελίδες + 100 πίνακες, ISBN 978-90-429-3944-8

Ὁ παρὼν τόμος τῆς σειρᾶς Archives de l'Athos ἀποτελεῖ τὸ τρίτο καὶ τελευταῖο μέρος τῆς ἔκδοσης τοῦ βυζαντινοῦ ἀρχείου τῆς ἀθωνικῆς μονῆς Βατοπεδίου. Τὰ ἐκδιδόμενα ἔγγραφα καλύπτουν τὴν περίοδο ἀπὸ τὸ 1377 ἕως τὸ 1500. Εἶναι λυπηρὸ ὅτι ὁ Jacques Lefort († 2014), ἡ συμβολὴ τοῦ ὁποῖου ἦταν σημαντικὴ ὄχι μόνο γιὰ τὴν ἔκδοση τῶν ἐγγράφων τῆς Μονῆς Βατοπεδίου, ἀλλὰ καὶ τῶν ἀγιορειτικῶν μεσαιωνικῶν ἐγγράφων γενικότερα, δὲν πρόλαβε νὰ δεῖ τὴν ὀλοκλήρωση τοῦ ἔργου.

Ὁ τόμος ἀκολουθεῖ τὰ ἐκδοτικὰ πρότυπα τῶν προηγουμένων τόμων τῆς σειρᾶς Archives de l'Athos: βραχυγραφίαι, ἱστορικὴ εἰσαγωγή, κατάλογος τῶν ἡγουμένων τῆς Μονῆς, κατάλογος τῶν ἐκδιδόμενων ἐγγράφων καὶ κατάταξή τους με κριτήριον τὴ χρονολογία, τὴν ἐκδοῦσα ἀρχὴ καὶ τὸ θέμα ἀντίστοιχα (σσ. 43-47). Ἡ διπλωματικὴ ἔκδοση περιλαμβάνει χρονολόγησι, ἐπιτομὴ τοῦ περιεχομένου τοῦ ἐγγράφου, φυσικὴ περιγραφή καὶ παράδοσή του, ἀναφορὰ σὲ προγενέστερη ἔκδοση (ἐφ' ὅσον ὑπάρχει), σύντομη παρουσίασι τοῦ περιεχομένου, σχολιασμὸ καὶ ἔκδοση τοῦ κειμένου. Στὸ τέλος τοῦ κειμένου ὑπάρχει ὑπόμνημα στὸ ὁποῖο οἱ συγγραφεῖς σημειώνουν τὶς ὀρθὰς γραφάς, χωρὶς ὅμως νὰ λαμβάνουν ὑπ' ὄψιν τοὺς προηγούμενες ἐκδόσεις. Στὸν τόμο ἐκδίδονται 97 ἑλληνικὰ ἔγγραφα. Δὲν ἔχει περιληφθεῖ στὴν ἀρίθμηση ἓνα ἔγγραφο (πιθανῶς συνοδικὴ ἀπόφασις) ποὺ χρονολογεῖται κατὰ προσέγγισιν τὸ 1389 καὶ ἀπὸ τὸ ὁποῖο σώζονται μόνο οἱ ὑπογραφές (Appendice VII). Ἀκολουθοῦν σὲ χωριστὰ παραρτήματα ἡ ἔκδοση ἑνὸς πλαστοῦ χρυσοβούλλου τοῦ Ἰωάννου Ε΄ Παλαιολόγου, δύο λατινικῶν ἐγγράφων (Jean-Marie Martin), καθὼς καὶ οἱ ἐπιτομὲς (συνοδευόμενες ἀπὸ βιβλιογραφία καὶ σχόλια) 31 ὀθωμανικῶν ἐγγράφων (Ἡλίας Κολοβός), ὁκτὼ

σλαβικών (Βασιλική Κράβαρη καὶ Mirjana Živojinović, δύο ὀθωμανικῶν στὴν ἀραβικὴ (Μαρία Μαυροειδῆ) καὶ τεσσάρων ὀθωμανικῶν ἐγγράφων ποὺ ἔχουν σωθεῖ στὴν ἑλληνικὴ γλῶσσα (Ἡλίας Κολοβὸς καὶ Κωστῆς Σμουρλῆς). Ἡ ἀρίθμηση τῶν ἐγγράφων συνεχίζει τὴν ἀρίθμηση τῶν δύο προηγουμένων τόμων. Στὸ τέλος τοῦ τόμου ὑπάρχει ἐξαντλητικὸ γενικὸ εὔρετήριο, τὸ ὁποῖο ἔχει καταρτιστεῖ ἀπὸ τὸν Alexis Chrystsostalis. Τὸ συνοδευτικὸ λεύκωμα περιέχει ἀσπρόμαυρους πίνακες μὲ τὶς φωτογραφίες τῶν ἐκδιδομένων ἐγγράφων, ἐπίσης κατὰ τὸ πρότυπο τῶν προηγουμένων τόμων τῆς σειρᾶς Archives de l'Athos. Οἱ φωτογραφίες προέρχονται ἀπὸ λήψεις ποὺ πραγματοποιήσαν οἱ συγγραφεῖς στὰ πλαίσια παλαιότερων ἐπιτοπίων ἀποστολῶν στὴ Μονή. Τρεῖς προέρχονται ἀπὸ τὸ φωτογραφικὸ ἀρχεῖο τοῦ πρώην Κέντρου Βυζαντινῶν Ἐρευνῶν (νῦν Ἰνστιτούτου Ἱστορικῶν Ἐρευνῶν) τοῦ Ἐθνικοῦ Ἰδρύματος Ἐρευνῶν (ἔγγραφα ἀρ. 178bis, 213 bis, 238bis).

Ἀρκετὰ ἀπὸ τὰ ἔγγραφα τοῦ τόμου ἔχουν ἐκδοθεῖ κατὰ τὸ παρελθὸν σὲ ποικίλους τόμους, χωρὶς ὥστόσο νὰ ἔχουν ἀποτελέσει αὐτοτελεῖ ἐνιαία ἔκδοση μὲ σύγχρονες προδιαγραφές. Γιὰ τὴν γνώση τοῦ βατοπεδικοῦ ἀρχείου σημαντικὴ, παρὰ τὰ σφάλματά της, ἦταν ἡ συμβολὴ τοῦ ἱερομονάχου Ἀρκαδίου Βατοπεδικοῦ (ΑΡΚΑΔΙΟΣ Βατοπεδινός, Ἁγιορειτικὰ Ἀνάλεκτα ἐκ τοῦ ἀρχείου τῆς μονῆς Βατοπεδίου, *Γρηγόριος Παλαμᾶς* 3 [1919], 209-223, 326-339, 429-441, ὅπου περιέχονται, μεταξὺ ἄλλων, τὰ ἔγγραφα ἀρ. 191, 192, 194, 202, 209, 215, 217, 218 τῆς παρούσας ἔκδοσης). Ἄλλα ἔγγραφα ἔχουν περιληφθεῖ σὲ ἐκδόσεις ποὺ ἔχουν καταρτιστεῖ ἀπὸ τὸν W. Regel (W. REGEL, *Χρυσόβουλλα καὶ γράμματα τῆς ἐν τῷ Ἁγίῳ Ὄρει Ἱεράς καὶ Μεγίστης Μονῆς τοῦ Βατοπεδίου*, Πετρούπολις 1898, ἀρ. 13, ποὺ ἀντιστοιχεῖ μὲ τὸ ὑπ' ἀρ. 197 τοῦ τόμου), τὸν F. Dölger (F. DÖLGER, *Aus den Schatzkammern des Heiligen Berges*, München 1948, ἀρ. 22, ποὺ ἀντιστοιχεῖ στὸ ὑπ' ἀρ. 203 ἔγγραφο τῆς παρούσας ἔκδοσης) καὶ V. Moshin (V. MOSHIN, *Akti iz svetogorskih arhiva, Spotnik. Serpsa kralevska Akadimija* 91 [Beograd 1939] ἀρ. 2-3, σσ. 164-169, ποὺ ἀντιστοιχοῦν στὰ ὑπ. ἀριθμ. 179 καὶ 191 ἔγγραφα) καὶ τὸν C. Pavlikianov (C. PAVLIKIANOV, *The Athonite Monastery of Vatopedi from 1480 to 1600* [Sofia 2006]. Ο ΙΔΙΟΣ, *The Athonite Monastery of Vatopedi from 1462 to 1707. The Archive Evidence* [Sofia 2008]) ἀρ. 1 (ἀποδίδεται ἐσφαλμένα στὸν πατριάρχη Ἰωάσαφ Α' Κόγκα· ἀντιστοιχεῖ μὲ τὸν ἀρ. 235 τῆς παρούσας ἔκδοσης)· ἀρ. 2 (ἀντιστοιχεῖ μὲ τὸ ἔγγραφο ἀρ. 238 τῆς παρούσας ἔκδοσης). Μεμονωμένα ἔγγραφα ἔχουν ἐκδοθεῖ ἀπὸ τοὺς Σ. Εὐστρατιάδη, Μ. Γούδα, Ν.-Ι. Δούκα-Παπαδημητρίου, Μ. Παϊζῆ Ἀποστολοπούλου – Δ. Ἀποστολόπουλο. Οἱ συγγραφεῖς σημειώνουν ὅτι ἐκδίδουν μὲ βάση τὸ δικό τους φωτογραφικὸ ὑλικό,

χωρίς να λαμβάνουν υπ' ὄψιν τους προϋπάρχουσες εκδόσεις. Ὡστόσο, μεγάλος ἀριθμὸς τῶν ἐγγράφων παρέμεναν ἀνέκδοτα. Τὰ περισσότερα ἀπὸ αὐτὰ εἶναι πρωτότυπα. Λίγα σώζονται σὲ ἀντίγραφα, ὀρισμένα ἀπὸ τὰ ὁποῖα θεωροῦνται σύγχρονα μὲ τὸ πρωτότυπο (ἐγγραφο ἀρ. 191). Μεγάλη ποικιλία ὑπάρχει ἐπίσης ὡς πρὸς τὴν προέλευση τῶν ἐγγράφων: αὐτοκρατορικά, πατριαρχικά, ἐπισκοπικά, κρατικῶν ὑπαλλήλων, δικαστικὲς ἀποφάσεις, ἰδιωτικὰ ἐγγραφα μεταξὺ τῶν ὁποίων ὑπάρχουν ἀποφάσεις ἡγουμένων τῆς Μονῆς καὶ τῆς ἀγιορετικῆς κοινότητος καὶ συμφωνίες μεταξὺ τῆς Μονῆς καὶ ἰδιωτῶν.

Στὸ πρῶτο μέρος τῆς Εἰσαγωγῆς (Chronologie) παρουσιάζονται οἱ πληροφορίες ποὺ προσφέρουν τὰ ἐγγραφα γιὰ τὴ μελέτη τῆς ἱστορίας τῆς μονῆς Βατοπεδίου κατὰ τὴν περίοδο ποὺ ἐκτείνεται ἀπὸ τὸ 1377 ἕως τὸ 1500 (σσ. 3-22). Οἱ ἐκδότες σταχυολογοῦν τὶς πληροφορίες ποὺ ἀντλοῦνται ἀπὸ τὸ ὑλικὸ προσπαθώντας νὰ ἀνασυνθέσουν τὴν ἱστορία τῆς Μονῆς. Πρόκειται γιὰ τὴν ἐποχὴ τῆς ραγδαίας τουρκικῆς ἐπέκτασης στὴ Βαλκανικὴ. Ἡ μάχη τῆς Μαρίτσας (1371) εἶχε ὡς συνέπεια τὸ μεγαλύτερο τμήμα τῆς ἀνατολικῆς Μακεδονίας νὰ περάσει στὴν ὀθωμανικὴ ἐξουσία. Τὸ 1383 οἱ Σέρρες κατελήφθησαν ἀπὸ τοὺς Ὀθωμανοὺς, ἐνῶ ἡ Θεσσαλονίκη ὑπέκυψε τὸ 1387 ὕστερα ἀπὸ μακρὰ πολιορκία. Φράσεις ποὺ ἀπαντοῦν στὰ ἐγγραφα ὅπως ἡ τοῦ καιροῦ ἀνώματος καὶ ἄστατος φορὰ (ἐγγραφο ἀρ. 187 [1403]) ἀποδίδουν ἐπιγραμματικὰ τὶς συνθηκὲς ἀνασφάλειας.

Τὸ δεύτερο μέρος τῆς Εἰσαγωγῆς (σσ. 22-32) παρακολουθεῖ τὴν ἐξέλιξη τῆς ἀκίνητης περιουσίας τῆς Μονῆς ἀπὸ τὸ τελευταῖο τέταρτο τοῦ 14ου ἕως τὰ τέλη τοῦ 15ου αἰώνα, ἔχοντας ὡς σημεῖο ἀναφορᾶς τὸ ἔτος 1500. Οἱ συγγραφεῖς καταγράφουν μεθοδικὰ τὶς μαρτυρίες τῶν ἐγγράφων γιὰ τὶς διάσπαρτες ἰδιοκτησίες τοῦ Βατοπεδίου στὴ Μακεδονία (χερσόνησος Ἄθω, Θεσσαλονίκη καὶ γύρω περιοχὴ, Χαλκιδική, Σέρρες, Μελένικο) καὶ τὴν Λήμνο. Ἐπίσης, σημειώνουν μὲ ἀστερίσκο ἰδιοκτησίες τῆς Μονῆς ποὺ εἶναι γνωστὲς ἀπὸ τὸν πρῶτο καὶ δεύτερο τόμο τῶν ἐγγράφων τῆς Μονῆς Βατοπεδίου, ἀλλὰ δὲν μαρτυροῦνται αὐτὴ τὴν περίοδο. Ἡ διαπίστωση αὐτῶν τῶν διαφοροποιήσεων γεννᾶ εὐλόγα τὸ ἐρώτημα σχετικὰ μὲ τὴν τύχη ποὺ εἶχαν οἱ κτήσεις τῆς Μονῆς, ὅπως αὐτὲς ἀπεικονίζονται στὰ ἐπικυρωτικὰ χρυσόβουλλα τοῦ πρώτου μισοῦ τοῦ 14ου αἰ. (*Actes de Vatopédi*, τ. 1, ἀρ. 31, 68). Στὰ ἐγγραφα τοῦ τρίτου τόμου δὲν μαρτυροῦνται παραχωρήσεις γαιῶν ἀπὸ τὸ κράτος καὶ δωρεὲς ἀπὸ μέλη τῆς ἀριστοκρατίας (βλ. *Actes de Vatopédi*, τ. 2, 118-119, 135) ἢ τουρκικὴ ἐπέκταση στὴ Μακεδονία καὶ τὴ Θράκη εἶχε ὡς συνέπεια τὴν ἀπώλεια τῶν βυζαντινῶν ἐδαφῶν. Χαρακτηριστικὴ περίπτωση εἶναι οἱ κτήσεις στὸ Παγγαῖο καὶ τὸν κάτω

Στρυμώννα, οί όποίεσ παύουν νά έμφανίζονται στο τελευταίο τέταρτο του 14ου αϊ. (Είσαγωγή, σ. 28). Αντιθέτως στη Λήμνο, ή όποία τελοῦσε υπό ιδιότυπο καθεστώς μέχρι τον θάνατο του δεσπότη Δημητρίου Παλαιολόγου (1463), ή ακίνητη περιουσία της Μονής προστατεύεται και διατηρείται τουλάχιστον μέχρι το 1462 (για την Λήμνο, βλ. έγγραφο αρ. 161 [1380, χρυσόβουλλο Ἰωάννου Ε']· αρ. 205 [1415, *ἀπογραφικὸν γράμμα*]· αρ. 227 [1442, πρακτικὸ ἀπογραφῆς]).

Ἐξαίρεση στην εικόνα συρρίκνωσης της περιουσίας του Βατοπεδίου στη Μακεδονία αποτελοῦν όρισμένα έγγραφα της περιόδου ανάμεσα στο 1403 και το 1423. Ἡ συντριπτική ἦττα που υπέστησαν οί Ὁθωμανοί στη μάχη της Ἄγκυρας (1402) εἶχε ως συνέπεια την αποδιοργάνωση του όθωμανικού κράτους και την ανάσχεση της επέκτασης στη Βαλκανική. Στο αρχαικό ύλικό σώζονται έγγραφα με τα όποία επικυρώνεται ή κυριότητα ακινήτων (όρισμός του δεσπότη Ἀνδρονίκου Παλαιολόγου, έγγραφο αρ. 209 [1416]) ή επιστρέφονται γαιές που εἶχαν δημευθεῖ στο παρελθόν προκειμένου νά δοθοῦν σε προνοιαρίους. Οί εκδότες προτείνουν μάλιστα το έτος 1377 ως *terminus ante* για την επιβολή των δημεύσεων (αρ. 154). Πρόκειται για εδάφη στη Χαλκιδική και την περιοχή των λιμνών Βόλβης και Κορώνης, τα όποία επανῆλθαν προσωρινά στον βυζαντινό αυτοκράτορα το 1403. Μεταξὺ των εγγράφων που χρονολογοῦνται την περίοδο της σύντομης αποκατάστασης της βυζαντινῆς κυριαρχίας υπάρχει ένα πρόσταγμα του Ἰωάννου Ζ' Παλαιολόγου (έγγραφο αρ. 190) καθώς και ό όρισμός του δεσπότη Ἀνδρονίκου Παλαιολόγου (έγγραφο αρ. 209) που προαναφέρθηκε. Ἰδιαίτερη σημασία για τη μελέτη της περιόδου ανάμεσα στην πρώτη και τη δεύτερη όθωμανική κατάκτηση της Θεσσαλονίκης έχει ή *ὑποτύπωση* του Μανουήλ Β' σχετικά με τη φορολογική μεταχείριση του Ἁγίου Ὁρους (έγγραφο αρ. 191). Στα έγγραφα αυτά ερχονται νά προστεθοῦν το ανέκδοτο πρακτικὸ του Ἀστρά, με το όποιο ή μονή Βατοπεδίου αποκαθίσταται στην κατοχή δημευθέντων περιουσιακῶν στοιχείων (έγγραφο αρ. 189 [1404]), καθώς και το επίσης ανέκδοτο πρακτικὸ των Παύλου Γαζῆ και Γεωργίου Πρίγκηπος (έγγραφο αρ. 200 [1404]).

Τα όθωμανικά έγγραφα του Βατοπεδίου προσφέρουν επίσης κρίσιμες μαρτυρίες για την πρώτη φάση της ιστορίας του όθωμανικού κράτους, για την όποία ή πληροφόρηση εἶναι πενιχρή. Μεταξὺ των άγνωστων όθωμανικῶν εγγράφων, επισημαίνουμε δύο αποφάσεις του καδῆ της Θεσσαλονίκης (1480) (έγγραφα αρ. 13-14 του Παραρτήματος XI). Με το πρώτο ό εκπρόσωπος του καδῆ απορρίπτει τις αξιώσεις του τιμαριώτη της Ἰερισσοῦ σχετικά με τη δεκάτη που απαιτοῦσε από τη Μονή για το μετόχι στη νησίδα Ἀμουλιανή. Το δεύτερο

ἔγγραφο ἀφορᾷ ὁλόκληρο τὸν Ἄθω καὶ ὀρίζει ὅτι οἱ μονεῖς δὲν βαρύνονταν ἀπὸ τὴν ὑποχρέωση καταβολῆς τῆς δεκάτης στὸν τιμαριώτη τῆς Ἱερισσοῦ γιὰ τὰ κτήματα ποὺ εἶχαν ἐντὸς τοῦ Ἄθω.

Ὁ μεγάλος ἀριθμὸς τῶν ἐκδιδομένων ἐγγράφων καὶ τὰ πολλαπλὰ ζητήματα πολιτικῆς, οἰκονομικῆς καὶ κοινωνικῆς ἱστορίας ποὺ αὐτὰ θέτουν ὑποχρεώνουν τοὺς ἐκδότες νὰ εἶναι σχεδὸν ὑπαινικτικοὶ στὸν σχολιασμό. Ὁ ἐρευνητὴς ποὺ θὰ χρησιμοποιοῦσε τὸν τόμο θὰ πρέπει νὰ τὸ κάνει σὲ συνδυασμὸ μὲ τοὺς δύο προηγούμενους τόμους τῶν ἐγγράφων τῆς μονῆς Βατοπεδίου, ὅπως ἄλλωστε συμβαίνει καὶ μὲ τοὺς ἄλλους τόμους τῶν Archives de l'Athos, ὅπου ἐκδίδονται σὲ συνέχεια μοναστηριακὰ ἀρχεῖα. Θὰ ἦταν χρήσιμο νὰ ὑπῆρχε μία συνθετικὴ ἀποτύπωση τῆς ἐξέλιξης τῆς περιουσίας τοῦ Βατοπεδίου μὲ βάση τὰ ἔγγραφα, ὅπως γίνεται στὸν πρῶτο τόμο (βλ. *Actes de Vatopédi* τ. 1, σσ. 21-38). Ἐνα ἄλλο σημεῖο ποὺ δὲν ἀναδεικνύεται ἀρκετὰ στὸν παρόντα τόμο εἶναι ἡ στροφὴ τοῦ Βατοπεδίου σὲ δραστηριότητες ποὺ συνδέονταν περισσότερο μὲ τὴ διαχείριση χρημάτων. Ἡ πρακτικὴ τῆς σύστασης *ἀδελφάτων* (*Actes de Vatopédi*, τ. 2, σσ. 23-24, ἔγγραφο ἀρ. 124) διαδίδεται περαιτέρω αὐτὴ τὴν περίοδο. Θὰ ἦταν ἐπιθυμητὸ νὰ σχολιαστοῦν διεξοδικότερα τὰ ἔγγραφα ποὺ ἀναφέρονται σὲ *ἀδελφάτα* (μεταξὺ ἄλλων ἀρ. 196, 201, 221). Ἰδιαίτερο ἐνδιαφέρον παρουσιάζει τὸ ἔγγραφο ἀρ. 123bis [1420] μὲ τὸ ὁποῖο ὁ Ματθαῖος Παλαιολόγος Καλοδιοίκητος *ἄρχων* τῶν Σερρῶν συμφώνησε νὰ μεταβιβάσει κατὰ πλήρη κυριότητα στὴ μονὴ Βατοπεδίου τὰ ἐργαστήρια ποὺ ἀνήγειρε στὶς Σέρρες ἔναντι τοῦ ποσοῦ τῶν τριακοσίων ὑπερπύρων (βεβαίως πρόκειται γιὰ λογιστικὸ νόμισμα). Μὲ τὸ ἴδιο ὡστόσο ἔγγραφο ὀρίζεται ἡ σύσταση ὑπὲρ τοῦ Καλοδιοίκητου τριῶν ἀδελφάτων γιὰ τὰ ὁποῖα αὐτὸς κατέβαλε τὰ τριακόσια ὑπέρπυρα ποὺ εἶχε λάβει γιὰ τὰ ἐργαστήρια (ἔγγραφο, ἀρ. 123bis). Τελικά, τόσο ἡ Μονὴ ὅσο καὶ εὐκατάστατοι λαϊκοὶ ἐπιλέγουν νὰ ἐπενδύσουν σὲ ἕνα διαφοροποιημένο χαρτοφυλάκιο (τὸ ὁποῖο περιελάμβανε τόσο ἀκίνητα, ὅσο καὶ χρηματικὰ κεφάλαια) προκειμένου νὰ ἐπιτευχθεῖ ἡ διασπορὰ τοῦ ἐπενδυτικοῦ κινδύνου. Τὸ Βατοπέδι λειτουργοῦσε ἐπίσης καὶ ὡς ἕνα εἶδος ταμείου παρακαταθηκῶν, χωρὶς νὰ εἴμαστε σὲ θέση νὰ γνωρίζουμε περισσότερες λεπτομέρειες (ἔγγραφο ἀρ. 178bis, 201).

Ὅρισμένες ἐνδεικτικὲς παρατηρήσεις μποροῦν νὰ γίνουν ὅσον ἀφορᾷ στὸν εἰδικότερο σχολιασμό. Τὸ ἔγγραφο ἀρ. 229 [1447;] ἀναφέρεται στὴν πρόταση τοῦ Δημητρίου Ἰστρίγου στὴ Μονὴ Βατοπεδίου νὰ τῆς κληροδοτήσῃ τὸ μοναστήρι τοῦ Ἁγίου Δημητρίου ποὺ εἶχε ἰδρύσει στὸν Χάνδακα. Δὲν γνωρίζουμε ἂν τὸ Βατοπέδι συμφώνησε μὲ τοὺς ὅρους ποὺ ἔθεσε ὁ Ἰστρίγος. Ὡστόσο, ἡ

ἐρμηνεία ποὺ δίδεται ὅτι ὁ Ἱστοριγὸς ἦταν ὀπαδὸς τῆς Ἐνωσῆς τῆς Φερράρας-Φλωρεντίας καὶ ὅτι ἐπέλεξε τὸ Βατοπέδι ἐπειδὴ ἡ Μονὴ εἶχε φιλενωτικὴ στάση (*attitude unioniste*, σ. 331) –εἶχε δηλαδὴ ὑπογράψει τὴν Ἐνωσιν– δημιουργεῖ ἐρωτηματικά. Ὅσο γιὰ τὴ φιλενωτικὴ στάση τοῦ Βατοπεδίου, αὐτὴ εἶναι συζητήσιμη. Τὸ ἔγγραφο ἀρ. 196 [1406] ἀναφέρεται στὸν γνωστὸ μητροπολίτη Ἀθηνῶν Δωρόθεο, μίᾳ περιπτώσῃ ἱεράρχῃ ποὺ προτίμησε τοὺς Τούρκους παρὰ τὴ συνύπαρξιν μὲ τοὺς Λατίνους, μὲ ἀποτέλεσμα νὰ ἐγκαταλείψει τὴν ἔδρα του στὴν Ἀθήνα καὶ νὰ καταφύγει στὴν Κωνσταντινούπολιν. Θὰ ἦταν χρήσιμο τὸ ἔγγραφο νὰ συσχετιστεῖ μὲ τὶς ὑπόλοιπες μαρτυρίες γιὰ τὸν Δωρόθεο, καθὼς ἀναδεικνύει τὶς ἐπιλογὲς τῆς ὀρθόδοξης ἱεραρχίας τὴν κρίσιμη αὐτὴ περίοδο, ἐνῶ παράλληλα συμβάλλει στὴν περαιτέρω διερεύνησιν τῶν σχέσεων τοῦ πατριαρχείου μὲ τὸ Βατοπέδι.

Τὰ ἔγγραφα ποὺ ἐκδίδονται στὸν τρίτο τόμο τοῦ Βατοπεδίου περιέχουν πλούσιο ὕλικὸ ποὺ μᾶς ἐπιτρέπει νὰ ἐμβαθύνουμε στὴν κατανόησιν αὐτῆς τῆς μεταβατικῆς περιόδου. Τὸ Βατοπέδι, ὅπως καὶ οἱ ἄλλες ἀθωνικὲς μονές, ὑπέστη τὶς συνέπειες τῆς ὀθωμανικῆς ἐπέκτασης, κατάφερε ὡστόσο νὰ προσαρμοστεῖ στὴ νέα κατάστασιν. Ἰδιαίτερα τὰ ὀθωμανικὰ ἔγγραφα τοῦ 15οῦ αἰ. ἀποκαλύπτουν τὴν ἐπιτυχία τῆς Μονῆς νὰ ἐπιβιώσῃ μέσα στὶς νέες συνθῆκες. Οἱ ἡσσοносὲς σημασίας παρατηρήσεις ποὺ προηγήθηκαν δὲν ἔχουν ἄλλο σκοπὸ παρὰ νὰ ὑπογραμμίσουν τὴν σημαντικὴ συμβολὴ τῆς ἔκδοσης στὸν τομέα τῆς δημοσίευσῆς τοῦ ἀρχαίου ὕλικου τοῦ Ἁγίου Ὁρους, ἀλλὰ καὶ στὴ μελέτη τῆς μετάβασης ἀπὸ τὴν ἐποχὴ τῶν συνεχῶν ἀνακατατάξεων τοῦ τέλους τοῦ 14οῦ καὶ τῶν πρώτων δεκαετιῶν τοῦ 15οῦ αἰ. στὴν ἐποχὴ τῆς ὀθωμανικῆς κυριαρχίας.

ΜΑΡΙΑ ΓΕΡΟΥΜΑΤΟΥ

Ἰνστιτοῦτο Ἱστορικῶν Ἐρευνῶν/ΕΙΕ